

RAYMOND ARON - JEAN-JACQUES BROCHIER - ROZHOVOR
ANALYTIKOV CHLADNÝ POHĽAD

Le Magazine littéraire, september 1983

Hoci sa Raymond Aron držal bokom od politiky, naďalej jasnozrivo analyzoval posledných päťdesiat rokov. Rozdelenie Nemecka, vojnu v Alžírsku, židovský problém: a zakaždým videl správne, oveľa skôr než ostatní.

J. B. : *Vo svojich Pamätiach píšete: „ak človek premýšľa o politike, musí byť nanajvýš racionálny, ak však politiku robí, nevyhnutne musí využiť vášne iných. Politická aktivita je teda nečistá, a preto o politike radšej premýšľam.“*

R. A. : Presne to si myslím. Šokuje ma, keď vidím, ako spisovateľ len čo vstúpi do politiky, zabudne na pravidlá výskumu alebo vedeckého výkladu. Napríklad náš priateľ z časopisu *l'Express*, spisovateľ, historik, románopisec a literárny kritik vstúpil do politiky, stal sa poslancom a potom prijal funkciu hovorca vlády. To je strašné! Ako môže intelektuál, ktorého prvoradou duchovnou starosťou má byť pravda, prijať úlohu „hovorca“, teda nech vláda robí alebo hovorí čokoľvek, dať jej za pravdu. A vyhlásiť o opozícii, nech hovorí alebo robí čokoľvek, že sa mylí. Pochopím, keď intelektuál prijme funkciu ministra školstva alebo zahraničných vecí. Ale hovorca!

Uvediem ešte evidentnejší príklad. Po celé roky ako bol François Mitterand v opozícii, opakoval, že naše hospodárske ťažkosti spôsobili predovšetkým chyby vlády a v oveľa menšej miere svetová kríza. Kríza poslúžila ako alibi pre konzervatívnu vládu. Vzhľadom na túto interpretáciu, ktorej veril hádam spolovice, urobil počas prvého roka svojho sedemročného funkčného obdobia opak toho, čo bolo treba urobiť. A už rok bez ohľadu na okolnosti opakuje, že to zapríčinila svetová kríza.

Na druhej strane Giscard d'Estaing pred niekoľkými mesiacmi povedal, že vo Francúzsku sa zníži životná úroveň. Toto tvrdenie ako také je pravdivé. Toto tvrdenie však neospravedľuje jeho vládu a neodsudzuje tú dnešnú. Pretože sedem rokov sa usiloval o to, aby Francúzi nepocítili dôsledky svetovej krízy, ale tým im to len zhoršil do budúcnosti. Vychvaľuje sa teda predovšetkým tým, že Francúzov nevystavil nevyhnutným skúškam.

A pritom v oboch prípadoch ide o výborných a úctyhodných politikov.

Ešte horšie je to vtedy, keď sa ktosi pokladá za revolučného. Demokratické zriadenie so svojou slobodou obmedzuje účinky nečestnosti, ktorá je nevyhnutná pri politických zmenách. Zatiaľ čo v autoritárskom režime možno ľudské vášne zneužívať bez akéhokoľvek obmedzenia.

J. B. : *V istom staršom článku vo Figare ste sa vyjadrili, že typickým znakom francúzskej politiky sú politici, ktorí chceli byť spisovateľmi a spisovatelia, ktorí vášnivo túžili robiť politiku.*

R. A. : Nazdávam sa, že Tocqueville ako prvý pochopil, aký druh politiky majú radi Francúzi. Povedal, že francúzska politika je strašne literárna. Jedna kapitola jeho *Starého režimu a revolúcie* obsahuje kritickú teóriu o vstupe intelektuálov 18. storočia do politiky. Francúzska politika je dodnes veľmi literárna. Giscard rozpráva v televíznej kultúrnej relácii o Maupassantovi, Pivot venuje celý program tejto relácie Mitterandovmu dielu a dobrí spisovatelia v oboch reláciách pripisujú, alebo predstierajú, že pripisujú týmto dvom pánom literárne kvality, ktoré im v skutočnosti neprináležia. Literáti sa takto voči politikom prepožičiavajú na dosť nevkusnú rú.

Niekde inde by čosi také neprichádzalo do úvahy. V Spojených štátoch sa žiaden prezident nepustí do podobnej diskusie. Kennedy by to hádam bol vedel, ale nikdy mu čosi podobné ani na um nezišlo. Pokiaľ ide o iných...

Iná otázka je, či francúzski intelektuáli ovplyvnili politiku? Šokuje ma Sartrov prípad. Dvadsať rokov vraj, a asi je to tak, bol neobmedzeným intelektuálnym vládcom alebo krutovládcom. Do istej miery je to pravda, na tých, čo neboli ľavičiari, uvalila inteligencia kliatbu. Zakúsil som to. Ale či Sartre jeden jediný raz ovplyvnil francúzsku vládu? Veru ani raz. Bol priam posadnutým odporcom Severoatlantického paktu a Spojených štátov. Štvrtej republike to

však vonkoncom nebránilo v tom, aby sa vo svojej politike orientovala na Atlantický pakt a zblížovala sa s Nemeckom. A práve vtedy, keď sa k moci dostal de Gaulle, ktorého Sartre z duše nenávidel, bola francúzska politika najviac protiamerická.

Skutočne možno povedať, že francúzska politika je literárnejšia než kdekolvek inde, ale francúzsky intelektuál ako taký ju len veľmi zriedka priamo ovplyvňuje. Bez falošnej skromnosti poviem, že moje články vo *Figare* mali väčší dopad na politikov ako všetky návrhy z pera pána Sartra. Pretože to neboli články intelektuála, ale skôr články takého intelektuála, ktorý by bol ochotne vstúpil do politickej hry. Áno, Sartre mal veľký vplyv na mládež. A tým istý čas aj na politickú mienku.

J. B. : *Povedali ste však, že debaty intelektuálov, napríklad tá, kde stáli proti sebe Sartre a Camus, nijako neovplyvnili politický život vo Francúzsku.*

R. A. : Je to tak. Bola to historická debata. Keby sa takáto historická debata uskutočnila v 18. storočí medzi Montesquieuom a Rousseauom, istotne by inšpirovala obe možné orientácie Francúzskej revolúcie. Ale vplyv intelektuálnej debaty? Hádám na mladých. Poznal som ľudí, ktorých očarila Moskva alebo Havana, pretože Sartre sa práve vtedy nadchýnal Moskvou a dlhšie Castrom. Nemyslím si však, že by Sartre, ktorý bol najvýznamnejším intelektuálom našej generácie, reálne ovplyvnil francúzsku politiku.

J. B. : *Nie je pre vás politika čímisi cynickým? Napríklad keď hovoríte, že v politike treba byť zviazaní, alebo ju nerobiť?*

R. A. : Povedal som to z rozmaru, keď som chcel byť zvolený. Keď však chce byť človek zvolený, mať postavenie, dôležité postavenie, nejde to len tak. Postavenie vám nikto nedá, treba si ho vydobýť. Ak netúžite po moci, ak nemáte v sebe istú dávku cynizmu, obsadia vás do vedľajších úloh, síce často veľmi konštruktívnych, ale nedajú vám nič. Ak sa chcete dostať do politiky, musíte žiadať alebo vytvoriť také podmienky, za ktorých vám musia dať to, čo chcete.

J. B. : *Prejdime od politiky k filozofii. Vaša veta: „Nietzsche, Marx a Freud mohli povedať takmer čokoľvek“, vyvolala búrku. Zdá sa, že pre vás predstavovali „serióznu“ filozofiu Kant, Hegel a potom sa filozofia s ideológiou a literatúrou tak pomiešali, že filozofia môže tlmočiť čokoľvek.*

R. A. : Do roku 1950 bol posledný ročník na lýceách venovaný filozofii. Elitní absolventi tohto ročníka zohrali významnú úlohu. Devätnáste storočie malo Victora Cousina, potom nasledoval návrat ku Kantovi a novokantovstvo Léona Brunschvicga. Moja generácia, teda generácia Merleau-Pontyho, Canguilhema a Sartra prišla v tridsiatych a štyridsiatych rokoch s nemeckou problematikou: s Husserlom a Heideggerom. Táto problematika ovládla jedno významné krídlo francúzskej filozofie. Zároveň tu bol fenomén Sartre: čosi ako génus a kombinácia filozofie a literatúry. Marx, Freud a Nietzsche - Marx poznám veľmi dôverne, tých druhých dvoch menej - sú, samozrejme, veľkými mysliteľmi. Ako učivo pre mladých od sedemdesiatich do dvadsiatich rokov, ktorí nie sú ani ekonómia - to platí pre Marxa, ani psychológovia - pre Freuda, ani metafyzici či básnici - pre Nietzscheho, sú síce vzrušujúci, no ako vzdelanie to nestačí. Tým, že títo traja autori nastoľujú základné problémy, otvárajú myseľ. Marx hovorí o vykorisťovaní, Freud o rodine, jej úlohe, o sexualite, Nietzsche zvráti tradičnú filozofiu, ideológiu, pravdu, ale všetci traja radikálne spochybňujú tradíciu, ktorú však títo mladí ľudia vonkoncom nepoznajú. Vzrušujúce texty týchto troch pánov sú však cenné len pre ľudí s úplným vzdelaním. Treba spochybňovať, s tým súhlasím, ale najprv musíme to, čo sa spochybňuje, poznať.

Francúzi, najmä Parížania, podliehajú móde. Marxizmus bol v móde, dnes je na ústupe, i keď ešte prežíva v priemerných vrstvách inteligencie. „Veľká“ inteligencia však už nie je marxistická. Je dokonca proti a to tak prehnane násilne ako bola pred pätnástimi rokmi za.

J. B. : *Povedali ste, že: „Marxizmus, ktorý sa stal marxizmom-leninizmom, nezaujíma nijakého seriózneho človeka“. Pritom historik Georges DUBY mi na otázku, aké sú jeho vzťahy k marxizmu, odpovedal: „Keď som študoval, marxizmus nebol politickou mytológiou, ale jednou z viacerých teórií. Narábali som s niektorými marxistickými pojmami takisto ako s pojmami iných teórií a nevidel som v tom nič zvláštne.“ Zatiaľ čo vy ste po celý čas bojovali proti marxizmu.*

R. A. : Bojoval i nebojoval. Najprv ma marxizmus zaujímal ako jedna z mimoriadne dôležitých sociologických a filozofických teórií a Marxa dodnes obdivujem. Nebol by som ho toľko čítal, keby som v ňom voľačo nenašiel. Bojoval som len proti marxizmu-leninizmu a proti pseudomarxizmu-leninizmu, ktorý sa občas vyskytuje u Marxa. Ale to, čo povedal Sartre v Kritike dialektického rozumu, teda že žijeme v období Marxa a marxizmus je neprekonateľným obzorom našich čias, pokladám za veľmi hlúpe. Tvrdiť, že Marx prevláda v myslení sveta, to predsa nie je pravda. Nebrala ho napríklad vážne ani väčšina sovietskych intelektuálov, pre ktorých bol marxizmus len obyčajnými frázzami. Filozofi v Anglicku, Spojených štátoch a západnej Európe nie sú marxisti. Podaktorí sa zaujímajú o marxizmus, ale dnes už nijaký seriózný mysliteľ nie je marxista-leninista. Nikomu by ani na um nezišlo vedecky diskutovať o marxizme-leninizme. Jeden z mojich študentov, nórsky profesor Jon Elster, ktorý sa stal mojím priateľom, sa v jednej eseji spýtal: Čo by sme ešte mohli nájsť u Marxa, aby to malo zmysel? A odpovedal, že tí, čo verili v marxizmus-leninizmus boli buď neinteligentní, alebo nečestní. Nemožno byť marxistom-leninistom a zároveň inteligentným a čestným človekom. Elster pritom naďalej obdivuje Marxa a je socialista.

J. B. : *V súvislosti s filozofiou ste povedali aj toto: „Keď som bližšie spoznal filozofov na vysokej úrovni, cítil som, že nikdy nebudem jedným z nich.“ Ved' vzdelaním ste filozof a práve vy ste priniesli do Francúzska Husserla a Heideggera. A predsa ste filozofiu opustili a začali ste sa venovať sociológii a politickej ekonómii, teda odborom, ktoré sú zrejme aj podľa vás podradnejšie ako filozofia.*

R. A. : Aby sme si rozumeli. Treba si predovšetkým uvedomiť svoju úroveň. Léon Brunschvicg povedal - citujem: „Snívam o čistom chráme, z ktorého sa vyobcujem“. Aj on uvážil, že nebol na úrovni veľkých filozofov. Na úroveň tesne pod veľkými, teda pod Kanta alebo Hegela, radím Kojěva. Sartre mal filozofickú, koncepcnú fantáziu, ktorú ja nemám. A ja som najprv písal filozofické knihy.

Po ďalšie, filozofiu som celkom neopustil. Dnes však človek nevie, v čom spočíva filozofia. Alebo sa venuje analytickej filozofii ako Anglosasi. Je veľmi rigorózná, obohacuje myseľ, musíte byť matematik, logik. Mohol som to robiť a trochu som to aj robil, keď som aplikoval ducha analytickej filozofie na politické myslenie. Mohol by som to ešte skúsiť s metafyzikou, ale najväčší a posledný metafyzik Heidegger vysvetľuje vo svojom diele zánik metafyziky.

Filozofia sa usilovala dosiahnuť pravdu. Dnes poznáme prekérne, i keď presné podmienky vedeckej pravdy. Definícia podmienok filozofickej pravdy je však takmer nemožná bez kritického alebo analytického myslenia.

K politike „som sa odklonil“ kvôli vojne. Sociologickú, ekonomickú a politickú realitu som však mohol skúmať len na základe filozofického vedomia. A to som sa aj usiloval robiť, čiže filozofiu som celkom neopustil. Pri štúdiu ekonomickej a sociologickej reality, ale aj pri skúmaní myslenia o tejto realite som si zachoval filozofické vedomie.

Možno, že tento postoj ohrozila blízkosť politiky. Neraz som si položil otázku: bol by som spravil lepšie, keby som nepísal do novín?

J. B. : *Napísali ste: „Prítomnosť nemá dejiny.“ Pritom vaša novinárska činnosť akoby postulovala tieto dejiny.*

R. A. : Chcel som tým povedať to, že význam nejakej udalosti osvetlia len jej dôsledky. Keď nejakú udalosť skúmate pred jej dôsledkami, môže nám jej význam uniknúť. Preto som povedal, že prítomnosť nemá dejiny. Pritom však nevyklúčujem okamžité poznanie skutočnosti. Chýba mu však dimenzia účinkov. Napríklad o rozdelení Nemecka som si už v roku 1945 myslel, že by bolo dobré.

J. B. : *Poznáme slávny Mauriacov výrok: „Nemecko mám veľmi rád, a preto som vo vytržení, že sú dve“.*

R. A. : Ja rozmýšľam inak. Som germanofil. Vedel som, že rozdelené Nemecko možno jedného dňa nebude súhlasiť s rozdelením. Dnes, po tridsiatich piatich rokoch vieme, že toto rozdelenie bolo správne, viedlo k francúzsko-nemeckému zmiereniu, rozmachu európskeho hospodárstva a mieru. Samozrejme, nevieme, či nemecký ľud v budúcnosti neodmietne toto rozdelenie a potom dôjde k zvratu v Európe.

Novinár-analytik na rozdiel od reportéra interpretuje a vidí svet ako celok. Dnešný novinár musí poznať ideológie, ekonomiku. Keď sa čosi stane, musí vedieť túto udalosť umiestniť do celku.

J. B. : *Problém teda spočíva v umiestnení udalosti do akéhosi rastra.*

R. A. : Do pomerne trvalého rastra. Mojm bol v roku 1945 raster konfliktu medzi Spojenými štátmi a Sovietskym zväzom a rozdelením Európy. Od roku 1945 mi umožnil písať články, v ktorých som sa vyslovoval za opätovné nadviazanie vzťahov medzi Francúzskom a Nemeckom. Nemecko, ktoré sto rokov ohrozovalo našu bezpečnosť a veľkosť, neexistovalo, už nepredstavovalo hrozbu. A odvtedy som tvrdil, že by sme mali byť spojencami. Museli sme však vedieť, či sa ako spojenci budeme nenávidieť, alebo budeme spolupracovať. Takúto analýzu možno urobiť hneď. Je pravdivá a poslúži ako kľúč. Jej platnosť je však časovo ohraničená a samozrejme, nemožno vopred posúdiť, na aký čas.

J. B. : *Jasnozrivo ste videli situáciu v Nemecku v roku 1945 a v Alžírsku v roku 1957. Nepopudilo vás, že politici alebo udalosti reagovali na tieto samozrejmosti inak?*

R. A. : Hovorím tomu analytikova frustrácia. Pobúril som ľudí, keď som roku 1957 predvídal, že vojnu v Alžírsku povedieme niekoľko rokov a napokon jedného krásneho dňa odídeme z Alžírsku, príduc o všetko. Vtedy sa ešte čosi dalo zachrániť. Ale to je nenávratne preč. Možno, že by to bez de Gaulla bolo ešte horšie. Človeka to frustruje, ale našťastie sa to neprieči mojej filozofii dejín. Udalosti sa len zriedka riadia rozumnou jasnozrivosťou štátnikov.

J. B. : *Pokiaľ ide o dejiny, ste skôr pesimista. Povedali ste, že je v nich násilie, vášne, nenávisť. V tomto zozname ste neuviedli ani rozum, ani šľachetnosť.*

R. A. : Keby som neveril v rozum a šľachetnosť, nepísal by som. Isteže, jestvuje pokrok vo vede aj v morálke spoločnosti, demokratické režimy sú lepšie ako v 19. storočí, uznáva sa čosi ako rovnaká dôstojnosť všetkých ľudí. Demokratická idea je významným výdobytkom, hoci takzvané demokratické režimy nie sú vždy najúčinnejšie. Keď som obhajoval svoju habilitačnú prácu, jeden z členov poroty povedal, že som satanský či beznádejný. Pobavilo ma to, dnes by mi asi povedali, že som konformista. Nebol som ani jedno, ani druhé, a nie som ani konformista.

J. B. : *S tým súvisí aj to, že ste sa usilovali oddeliť politiku od morálky: netreba miešať dve rozličné veci, ani ich techniky.*

R. A. : Ideálne by bolo, keby sme politicky dosiahli vzťahy, ktoré by boli mravne prijateľné. V medzinárodných vzťahoch však nemožno zamieňať politiku a morálku. Keď Nemci v roku 1936 obsadili Porýnsko, moralisti povedali: veď je to nemecká provincia, Nemci teda majú právo získať ju naspäť. Tento druh argumentácie je v zahraničnej politike nebezpečný. S vojensky organizovaným Porýnskom sme však prišli o jedinú vojnovú korisť z roku 1914, ktorá zaručovala našu bezpečnosť. A už sme nemohli pomôcť ani Poľsku, ani Československu a logicky sme museli stratiť svojich východných spojencov.

J. B. : *Citovali ste slávny Blumov článok, v ktorom povedal, že skúškou pokroku bude to, že tento konflikt sa nebude riešiť vojensky, ale prostredníctvom Spoločnosti národov.*

R. A. : Ten článok bol scestný. Žiaľ, tu nešlo o mravný pokrok, bola to kapitulácia Francúzska.

Pokiaľ ide o politiku, nie som cynický, ale treba ju vidieť takú, aká je. Politiku som vlastne nerobil preto, lebo som poznal jej temné stránky a myslel som si, že ich v praxi neznesiem. Nedokázal som vstúpiť do komédie politikov, ktorí vždy myslia na to, aké dôsledky budú mať ich slová. Ja hovorím vždy len to, čo si myslím.

J. B. : *Aký vzťah teda môže mať politický analytik k moci?*

R. A. : Hoci som bol povolaním novinár, málo som sa stretával s mužmi pri moci. Ministrov som navštevoval len vtedy, keď ma pozvali. Čítali moje články vo *Figare* a istotne ich budú čítať aj v *Expresse*. Mnohí ma pokladali za neznesiteľného, nevypočítateľného, lebo som ich za istých okolností kritizoval. Napríklad Pompidou. Práve on jedného dňa o mne vyhlásil: „S ním nemožno rátať!“ Ako keby analytik bol politický aktivista! Jediný, čo sa so mnou nerozkmotril a toleroval ma, bol Valéry Giscard d'Estaing.

J. B. : *Najdlhšie ste sa stýkali s de Gaullom, veď roku 1940 ste boli v Londýne. V roku 1945 ste spolupracovali s Malrauxom, a potom prišiel rok 1958.*

R. A. : Bol som členom gaullistického Združenia francúzskeho národa (RPF) a nikdy som z neho nevystúpil. Lenže RPF zaniklo. Ešte ako jeho člen som písal to, čo som si myslel a čo sa vždy nezhodovalo s tým, čo si myslel de Gaulle. V tom čase ma však de Gaulle akceptoval takého, aký som bol. Roku 1957 som mu neposlal svoju knihu o Alžírsku, nechcel som ho priviesť do rozpakov. De Gaulle si ju však prečítal. Povedali mi, že keď o nej hovoril, dával za pravdu mne, a nie Soustellovi. V roku 1958 som nemal prečo byť s ním za zle. Istotne ho však dráždilo, že som bol väčší za Atlantický pakt ako on. Bol posadnutý protiamerikanizmom. V jednej kapitole svojich Pamätí, ktorá má názov „Generálov veľký zámer“ a pozostáva najmä z citátov z de Gaulla, píšem o tom, ako ťažko sa dalo zistiť, v čom vlastne spočíval tento zámer.

J. B. : *V jednej vete gaullizmus glorifikujete a zároveň odsudzujete. Nazývate ho „politickou poéziou“.*

R. A. : De Gaulle mal skutočne básnickú schopnosť transfigurácie. Len si predstavte, že Alžírsko by opustili politici v redingotach a cylindroch a nasledoval by exodus celej francúzskej populácie. Hodnotilo by sa to ako katastrofálna chyba režimu. De Gaulle to spravil a Francúzi mu boli za to nesmierne povďační.

J. B. : *Zlý režim bol ten predchádzajúci.*

R. A. : Možno, ale Alžírsko opustil ten dobrý. Mal som pravdu: Štvrtú republiku odsúdilo to, že nedokázala stratiť Alžírsko. Ale keď Spojené štáty odišli z Vietnamu, nepodarilo sa im transfigurovať svoju porážku. De Gaullovi áno.

J. B. : *Poetickou politikou ste chceli povedať, že nie je veľmi vážna.*

R. A. : Nie je to presne to, čo som mal na mysli. De Gaulle podpísal roku 1962 zmluvu s Nemeckom a mienil s ním uzavrieť aj vojenskú dohodu mimo Spojených štátov. Čo to už len mohlo znamenať? Odpoveď prišla okamžite. O rok neskôr povedal na tlačovej konferencii, ktorú spomínam, asi toto: spojenectvo s Nemeckom je dobrá vec, ale mal som na mysli dobré spojenectvo, takže z toho zišlo. Jedna veta je úžasná: „Budeme naďalej udržiavať vzťahy, veď sú príjemné.“ Potom nahodil celkom inú politiku, obrátil sa na Sovietsky zväz, ktorý bol zásadne proti francúzsko-nemeckej vojenskej dohode. A de Gaulle prišiel s výrokom: Európa od Atlantiku po Ural. Čo tým myslel? Americký veľvyslanec sa na to spýtal Georgea Pompidoua. Pompidou mu odpovedal: generál sa v škole na zemepise naučil, že Európa siaha od Atlantiku po Ural. Potom de Gaulle navštívil Rumunsko a Československo a narhovoľal im, aby sa vymanili spod sovietskej sféry vplyvu. Veď to celé bolo len veľké divadlo.

Zvyšok bola úderná sila a naše vystúpenie zo spojeného velenia NATO. Tam som nemal námietky.

De Gaulla však zrejme dráždilo to, že som sa pri tom jeho divadle tváril trochu ironicky.

J. B. : *Prejdime k vášmu židovstvu. Ste ateista a pritom ste napísali: „Rešpektujem vieru svojich súvercov, ktorú však s nimi nezdieľam.“ Prečo potom používate slovo súverci?*

R. A. : Aké iné slovo by som mohol použiť? Byť žid znamená patriť svojím pôvodom k istej náboženskej, nie etnickej alebo národnej skupine. Takže ďalších členov tejto skupiny môžem nazývať len súvercami. A právo používať toto slovo mám aj preto, lebo keď sa veci zasa zvrtnú zle, darmo budem neveriaci, aj tak povedia, že som žid.

J. B. : *Citujete vetu, v ktorej sa hovorí, že francúzski židia majú právo byť židmi z toho istého titulu, ako majú Baskovia právo byť Baskmi a Bretónci Bretóncami. Ale keďže židovská diaspora je mezinárodná, veci sa majú inak.*

R. A. : S týmto citátom sa nestotožňujem. Aj keby sme nebrali do úvahy existenciu štátu Izrael, postavenie židov vo svete je jedinečné, unikátne. Trochu by sme ho mohli prirovnať k Írom, ktorí vo veľkom emigrovali do Spojených štátov. Jedinečné je to, že historicky vyznávajú židia náboženstvo, z ktorého vzišlo kresťanstvo. Takže historicky židia prepadli, pretože zostali takí, akí boli pred Kristom a kresťania uspeli. Židov od 11. storočia a pogromov až po prvé križiacke výpravy postupne zhromažďovali v getách a kresťanská civilizácia im pripravila naozaj zvláštny údel. Vylúčili ich z mnohých profesií. Keď v Španielsku zohrali významnú úlohu, vyhnali ich. Nastal veľký pohyb obyvateľstva zo Západu na Východ a potom v 19. storočí z Východu na Západ. Mnohí sa ako ja odvrátili od judaizmu a pofrancúzštili sa. A nebyť Hitlera a genocídy, istotne by sme si kládli menej otázok. Židia sa dnes veľmi zaoberajú svojou identitou. Myslím, že sú právom sionisti, ale logické by bolo, keby najprv odišli do Izraela. Ak chcú byť

francúzskymi občanmi so všetkými príslušnými právami a povinnosťami, musí byť politickou entitou, ku ktorej patria, Francúzsko. Určite ma za to, čo hovorím, budú kritizovať, ale podľa mňa je to nezvratné.

J. B. : *V rozboře de Gaullovej vety: „Elitný, sebaistý a panovačný národ“ dochádzate k záveru, že táto veta je antisemitská.*

R. A. : Nesporné. Myslím, že de Gaulle ňou chcel ušetriť židom príučku. Debatoval som o tom s pátrom Riquetom, ktorý text nepokladal za antisemitský. Pritom zjavne bol. A takto ho aj pochopili všetci židia.

Touto vetou sa začala nová etapa. Doposiaľ prevládala spomienka na genocídu, hovoríť o židoch bolo tabu. Teraz sa o nich už znovu hovorí a táto otázka je opäť aktuálna. Ja osobne si nemyslím, že by vo Francúzsku došlo k renesancii antisemitizmu. Ale možné je všetko.

J. B. : *Citujem vás: „Nenávidel som občiansku vojnu a pokiaľ ide o vojnu v 40. roku, nesúhlasil som ani s jedným z oboch táborov. Pritom ste sa ihneď angažovali na strane Londýna. Necítite azda potrebu skôr pochopiť, čo sa deje, než konať a neusilujete sa skôr pochopiť svojich protivníkov, ako proti nim bojovať?“*

R. A. : Dali mi text Rogera Martina du Gard o mne z jeho dosiaľ nevydaného Denníka, v ktorom hovorí to isté. Tvrdí, že moc by mal dostať človek ako ja, teda taký rozumný, ale že ja by som, žiaľ, nedokázal vládnuť, pretože by som príliš chápal svojich protivníkov.

Za vojny som bol, samozrejme, proti režimu vo Vichy, ale otázka prímeria zostala nevyriešená. Myslím, že bolo potrebné kvôli spojencom. Nie kvôli Francúzsku, ale kvôli spojencom. Išiel som do Londýna, aby sa pokračovalo vo vojne a najmä, aby sa v nej pokračovalo s tými, ktorí ju robili, a nie aby sa odsúdili tí, čo sa vo Francúzsku usilovali dohodnúť s Nemcami. Vtedy som na prímerie reagoval veľmi nepriateľsky a energicky. Potom som premýšľal.

Myslel som si predovšetkým, že keď chceli pokračovať vo vojne v severnej Afrike, rozhodnutie malo padnúť najneskôr začiatkom júna 1940. Osemnásteho júna bolo už neskoro. Okrem toho hrozilo nebezpečenstvo, že štyri milióny Francúzov sa stanú vojnovými zajatcami. A napokon, Angličania a Američania nás vtedy nemohli podporiť v severnej Afrike, kde sme nemali nijaký zbrojný priemysel. V Angažovanom pozorovateli som napísal, že prímerie 1940 bolo odpoveďou na nemecko-sovietsky pakt. Stalin povedal: musíte bojovať proti Hitlerovi do posledného Francúza, Francúzi mu odpovedali zdvorilým posolstvom a proti Nemecku bojoval do posledného Rusa Stalin.

V tridsiatych rokoch som bol mimo: nechcel som vstúpiť do protifašistických organizácií, lebo polovicu z nich tvorili pacifisti, Alanovi žiaci a polovicu komunisti alebo pseudokomunisti, ktorí sa chceli podriaďiť sovietskej politike. Pripadalo mi to nečestné. Hoci som bol antifašista, nemohol som sa do tohto hnutia zapojiť.

J. B. : *Takže postulujete dve veci: zasahovať a zároveň si zachovať odstup, pretože človek pochopí, že to nie je také manichejské, ako si spočiatku myslel.*

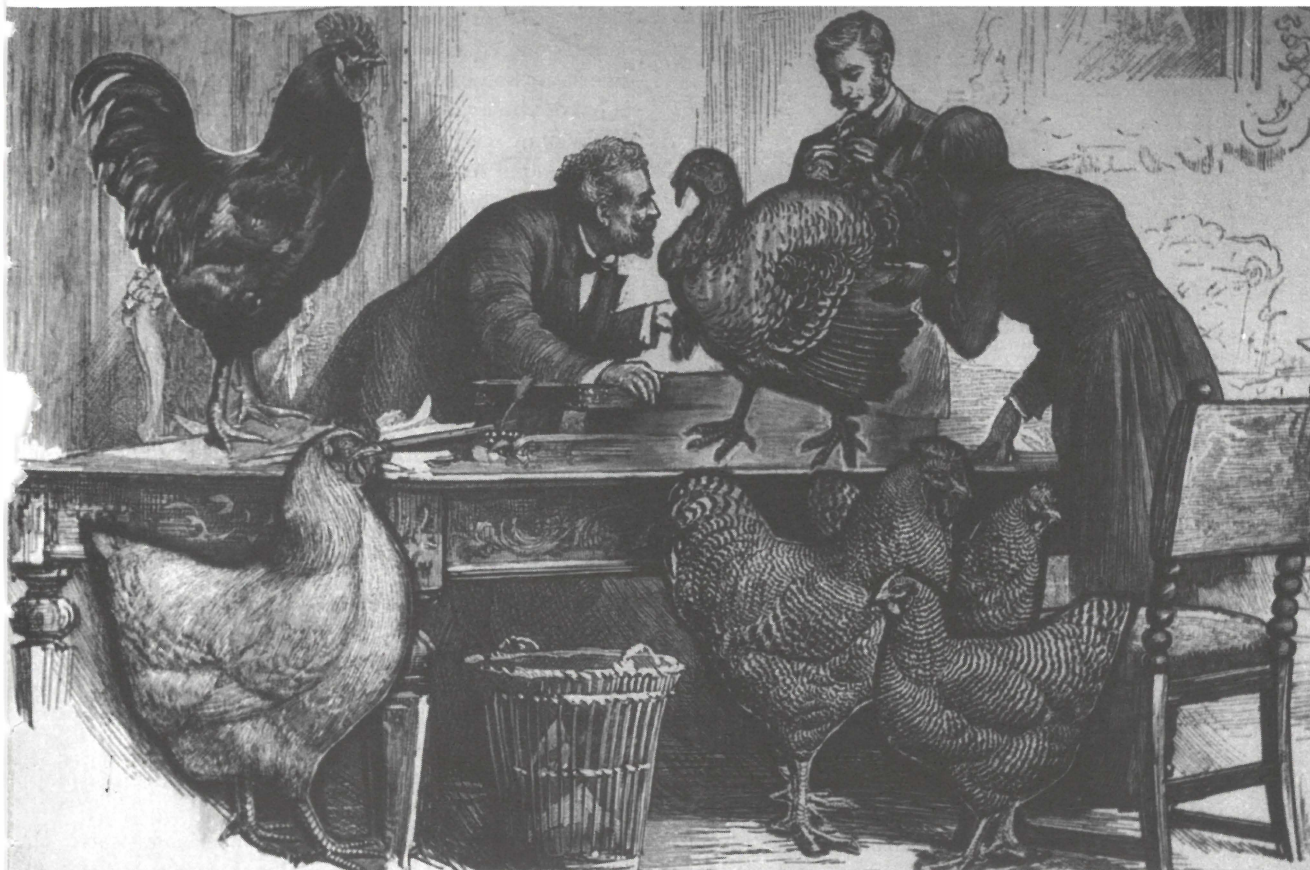
R. A. : Citoval som Malrauxovu vetu, v ktorej hovorí, že politika je manichejská, ale netreba o tom nevyhnutne básniť. Po celý život som bol trochu antimanichejský.

J. B. : *Neoblomný ste boli len v jednom: vo svojom antikomunizme.*

R. A. : V tridsiatych rokoch som bol antifašista. Dnes, keď fašizmus zanikol, pokladám za najväčšiu hrozbu pre Európu a hádam aj pre celý svet kombináciu ruskej ríše a komunizmu. Sovietska ideológia nie je dobrodružstvom jednej osoby ako hitlerizmus, je projektom organizácie spoločnosti, ktorú neznášam. Tento režim žije z lži, a to mi je veľmi odporné. Hovorím to s chladnou hlavou, pretože k tomuto záveru som došiel vedeckou analýzou. Tento režim sa vydáva za vládu proletariátu, ale proletariát v ňom nemá ani jednu zo slobôd, ktorými disponuje v kapitalistických režimoch. V tomto režime patrí moc nomenklatúre, ide teda o režim oligarchický, ktorý sám seba pokladá za apotheózu demokratického režimu. Takže už samotná podstata tohto režimu spočíva na lži.

J. B. : *Vo svojich Pamätiach sa striktne vyhýbate tomu, čo by sa dalo nazvať zúctovaním. Občas ste však veľmi prísny. Ba takmer zádrapčivý. Ste nedotklivý?*

R. A. : Som. A netajím sa tým.

J. B. : *A pomstychtivý?*

R. A. : To v žiadnom prípade. Dokonca mi vyčítali, že som až príliš upustil od svojich zlovykov. Bol som nesmierne nedotklivý. Dnes som oveľa prístupnejší. Viete, v mojom veku, kam by to viedlo? Ale trochu nedotklivý som zostal. Nebola to moja voľba, no keď som si znovu prečítal svoje *Pamäti*, uvedomil som si, že som sa o svojich súčasných vyjadroval dosť zlomyseľne. Spomínam si, pravdaže, na niektoré polemiky, napríklad s Mauriceom Duvergerom či Jeanom Danielom, ale tých osobných útokov nebolo veľa.

J. B. : *Povedali ste, že by ste ešte chceli napísať knihu o tom, akú úlohu zohrala v dejinách hlúposť.*

R. A. : Povedal som to len zo žartu.

J. B. : *Vo svojich Pamätiach si však hlúposť beriete na mušku bez veľkých okolkov.*

R. A. : Hlúposť je slovo, ktoré nič neznamená. Ľudia, o ktorých som hovoril, boli väčšinou inteligentní, i keď sa mýlili. Hoci Léon Blum vo svojom článku z roku 1936 o Porýnsku pôsobí dojemom hlupáka, nie je to pravda. Blum bol dokonca veľmi inteligentný. Ibaže jeho systém interpretácie sa nezhodoval so skutočnosťou. Ľudia pôsobia ako hlupáci, hoci hlupákmi nie sú, z toľkých možných príčin. Napríklad politici, ktorí sa v roku 1914 slepo hnali do vojny, vonkoncom nevedeli, akú vojnu by mali viesť. Blum nechápal Hitlera. Muži roku 1914 nerozumeli vojne: často sa hlúposťou nazýva to, že ľudia si vytvoria nejakú predstavu o skutočnosti, hoci ich predstava sa celkom rozchádza so skutočnosťou. Raz som vypracoval zoznam faktorov, ktoré spôsobujú, že mimoriadne inteligentní ľudia môžu vyzerať ako hlupáci, ale tuším som ho stratil.

Z francúzskeho originálu *Le Regard froid de l'analyste* preložila Eva Piovarcsovová